

MILORAD M. JANKOVIĆ

KRATAK OSVRT NA ISTORIJSKI RAZVOJ PROUČAVANJA FLORE I VEGETACIJE U SRBIJI OD JOSIFA PANČIĆA DO DANAS

Institut za botaniku i botanička bašta PMF u Beogradu

Istorija modernog proučavanja biljnog sveta (flore i vegetacije) Srbije počinje od dolaska Josifa Pančića, koji je odmah uočio da na Balkanskom poluostrvu i u Srbiji posebno, postoji veoma značajan i interesantan kompleks biljnih vrsta i cenoloških celina. Istorijski razvoj florističkih i vegetacijskih (pa i uopšte botaničkih) proučavanja u Srbiji, razdvojenih ratovima, može se podeliti na sledeće periode aktivnosti i stvaranja. *Prvi period*: od dolaska J. Pančića u Srbiju (1846. godina) do početka balkanskih ratova i prvog svetskog rata; ovaj period odlikuje se pionirskom delatnošću snažne ličnosti J. Pančića („Pančićevo doba“). *Drugi period* (1918–1941): između prvog i drugog svetskog rata; u njemu se ističe delatnost Nedeljka Košanina; u drugoj polovini ovog perioda dolazi do značajnog opadanja aktivnosti na polju florističkih i vegetacijskih proučavanja (naročito posle smrti N. Košanina 1934. g.). *Treći period*: posle drugog svetskog rata do 1966. godine; u pogledu florističkih proučavanja vrlo protivurečan period; označava duboku oseku u proučavanju flore (u odnosu na „Pančićevo doba“, radove S. Petrovića, L. Adamovića i N. Košanina). Međutim, i tada (tj. posle Oslobođenja, 1945. g.), naši botaničari vredno rade na upoznavanju flore i vegetacije SR Srbije, ali više „anonimno“, bez nekog podstreka sa strane i bez društvene podrške. Stvar je u tome, pre svega, da je intenzivan rad na fitocenologiji, koja se počinje burno razvijati već odmah posle Oslobođenja, nametnuo našim botaničarima i svestran rad na upoznavanju biljnih vrsta (jer bez toga ne bi se mogao zamisliti ni uspešan rad na fitocenologiji). Neke vrste i neki rodovi obrađuju se čak i vrlo intenzivno (npr. rodovi *Trapa*, *Fagus*, *Quercus*, *Evonymus*, *Thymus*, i dr.). Uostalom, bez ovog, možda u naučnoj javnosti nedovoljno zapaženog florističkog rada ne bi bio moguć ni sledeći period, koji se upravo karakteriše izradom jednog od najznačajnijih dela naše posleratne biologije, tj. desetotomne florističke monografije „Flora SR Srbije“. Prema tome, karakteristika da je neposredni posleratni period bio period „duboke oseke u proučavanju flore“, samo je delimično tačna.

Posle višekratnih predloga i upornih inicijativa profesora Dr Milorada Jankovića, akademik Mladen Josifović prihvata sve ove Jankovićeve napore i predlaže Prirodno–matematičkom odeljenju Srpske akademije nauka da se počne sa izradom višetomne „Flora SR Srbije“, što je urodilo izvanrednim plodom. Godine 1966., pod opštim rukovodstvom, u statusu redaktora, prof. Dr Mladena Josifovića, počinje rad na izradi „Flora SR Srbije“, te taj datum možemo smatrati izvanredno značajnim u istoriji naše botanika (vidi: M.M. Janković, „Kako smo stvarali Floru i Vegetaciju SR Srbije“, manuskript, 1987, Beograd).

Četvrti period: počinje, dakle, 1966. godine; kada je pod opštim rukovodstvom akademika Mladena Josifovića, započeo rad Akademijinog Odbora za izradu višetomne „Flore SR Srbije”; tada počinje naučna obrada herbarijumskog materijala (već postojećeg i u toku rada sistematski prikupljenog), i priprema za izdavanje „Flore SR Srbije”, prve veće i prave florističke monografije u Srbiji posle Pančićeve „Flore Kneževine Srbije”; priprema se i izdaje monografija, takođe višetomna, pod opštim nazivom „Vegetacija SR Srbije” (prvi, opšti i uvodni tom, „Vegetacija SR Srbije – Opšti deo”). Inače, proučavanja vegetacije naše republike počinju odmah posle završetka drugog svetskog rata, pre svega na osnovu principa moderne fitocenologije.

Posle oslobođenja proučavanja flore i vegetacije Srbije počinju takoreći od nule (s obzirom na oseku ovakvih proučavanja između dva rata i opšte naučno mrtvilo u toku okupacije), ali bivaju veoma uspešna zahvaljujući angažovanju nekoliko starijih botaničara i samopregomom zalaganju grupe mladih entuzijasta – prve generacije posleratnih botaničara. Od oslobođenja pa sve do danas istraživanja naše flore snažno se razvijaju, pri čemu se uobličuje čitav niz pravaca naučnog rada i u vezi s tim izdvajaju se i mnoge posebne nauke u okviru floristike, sistematike i geobotanike. Na prvom mestu ističe se *Fitocenologija*, u okviru koje se najpre radi na *fitocenološkoj tipologiji* (sistematici), a zatim i na ostalim problemskim poljima koja fitocenologija obuhvata. Dobro su proučeni osnovni tipovi i asocijacije biljnog pokrivača Srbije, svestrano i produbljeno, u svim regionalnim područjima, lokalnim manifestacijama, visinskim pojasevima, itd. Posebna pažnja posvećena je analizi stanišnih uslova, pre svega mikro– i mezoklimatskim prilikama, karakteru podloge, uticaju čoveka. Kao rezultat fitocenoloških studija tipološkog karaktera izrađena je i *vegetacijska karta*, što je veliki uspeh naše geobotanike. Razvijeni su i novi pravci istraživanja vegetacije i pojedinačnih vrsta i populacija. Eksperimentalna geobotanika kao i alelopatija pripadaju takvim savremenim botaničkim disciplinama kojima je posvećena posebna pažnja. *Fiziološka ekologija biljaka*, na organizmičkom, populacijskom, specijskom i cenotičkom nivou, veoma se razvila i dala veliki broj značajnih priloga i studija. *Organskom produktivitetu* biljaka i čitave vegetacije takođe je posvećena posebna pažnja, s obzirom na izuzetan značaj stvaranja biomase, pa su i tu postignuti dobri rezultati. Poseban pravac istraživanja je *idiоекologija određenih biljnih vrsta* (posebno endemičnih biljaka), u okviru koga su postignuti značajni rezultati. Floristička istraživanja su bila takođe zastupljena, pri čemu je već štampana desetotomna „Flora Srbije”, rezultat od kapitalnog značaja. *Sistematijska i taksonomska istraživanja* biljaka veoma su zastupljena, pri čemu se posebna pažnja obratila radu na tzv. kritičnim rodovima i kritičnim vrstama. Proučavana je njihova unutrašnja struktura kao i evolucijsko–filogenetski odnosi između pojedinih taksona. U tom pogledu radi se i na *hemo taksonomiji biljaka*, ali pretežno na *uporedno–morfološkoj analizi* koja je od bitnog značaja, a takođe i na genetičkim i genetičko–ekološkim problemima. U poslednje vreme zastupljena su i neka biohemijsko–ekološka istraživanja biljaka, a zatim se pokušava i sa modelovanjem biljnih sistema (pre svega fitocenoza). Kao krajnji cilj geobotaničkih, ekoloških, biogeografskih i florističko–sistematijskih istraživanja, jeste sintetički pogled na biljni svet Srbije, u lokalno–regionalno–globalnim relacijama.